

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПӘНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

UDK 37.01:39; IRSTI 14.43.47

<https://doi.org/10.47526/2023-2/2664-0686.17>К. АТЕМОВА¹ , Ye. ZHIYENBAYEV² ¹Prof. Dr., L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi
(Kazakistan, Astana), e-mail: kalipa_atemova@mail.ru²Dr., Öğr. Üyesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
(Kazakistan, Türkistan), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

KAZAK KÜLTÜRÜNDE SAĞLIKLA İLGİLİ GELENEKLERİN ÖZELLİKLERİ

Özet. Kazak halkı her zaman insan sağlığını birinci zenginlik olarak görmüş ve eğitimde her şeyden önce sağlıklı yaşama önem vermiştir. Bu durum bugün için de geçerlidir. Günümüz toplumunun hızlı gelişimi ve değişimi ile birlikte yaşamdaki rekabetin insan sağlığı üzerinde psikolojik ve fizyolojik etkileri bulunmaktadır. Çalışmada Kazak kültüründeki sağlıklı yaşamla ilgili halk geleneği kendine özgü özellikleriyle anlatılmış ve yedi ata kavramının önemi açıklanmıştır. Kazak halkının yedi kuşak evlenmeme geleneğine dayanılarak, kan sağlığının korunması ve sağlıklı bir aile kurmanın farklı yolları ele alınmıştır. Aile düzeninde ebeveynlerin rolü, sağlığın gençler ve yetişkinler arasındaki önemi belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, Kazakistan'ın güney bölgesinde yaşayan Türk halklarının görüşleri ile karşılaştırmalı olarak Kazak halkının sağlık geleneklerinin mevcut durumu incelenmiş, anket ve görüşmelerin sonucuna göre de tespitler yapılmıştır. Anket çalışmasında ise, “Yedi göbeğe kadar evlenmeme şartına kesinlikle uyuyor musunuz, yoksa senin için önemli değil mi?”, “Yedi atanızı biliyor musunuz?”, “Sizce bir birey kaç yaşında evlenmelidir”, “Aileniz aile kurma kararınıza ve tercihinize itiraz etse ne yaparsınız?” ve “Yedi göbeğe kadar akraba evliliğinden kaçınmanın nesil sağlığını için önemli olduğunu biliyor muydunuz, Nereden biliyorsunuz?” gibi sorular sorularak, küresel fenomenlerin günümüz gençliğinin tutumları üzerindeki etkisi ve sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde aile terbiyesi bağlamında neslin refahını şekillendiren Kazak kültürünün önemi sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: refah, aile, millî değerler, gelenekler, kan sağlığı, sağlık, nesiller.

Қ. Атемова¹, Е. Жиенбаев²¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор***Bize doğru alıntı yapınız:**

Atemova K., Zhiyenbayev Ye. Kazak Kültüründe Sağlıkla İlgili Geleneklerin Özellikleri // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2023. – №2 (128). – Б. 213–224. <https://doi.org/10.47526/2023-2/2664-0686.17>

***Cite us correctly:**

Atemova K., Zhiyenbayev Ye. Kazak Kültüründe Sağlıkla İlgili Geleneklerin Özellikleri [Features of Health-Related Traditions in Kazakh Culture] // *Iasauı universitetinin habarshysy*. – 2023. – №2 (128). – B. 213–224. <https://doi.org/10.47526/2023-2/2664-0686.17>

*Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті
(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: kalipa_atemova@mail.ru*

*²PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz*

Қазақ халқының салауаттылықты қалыптастыру дәстүрлерінің ерекшеліктері

Аңдатпа. Қазақ халқы қашан да адам денсаулығын бірінші байлық деп санап, білім беруде салауатты өмірге ерекше мән берген. Бұл бүгінгі күні де шындық. Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы мен өзгеруіне байланысты өмірдегі бәсекелестік адам денсаулығына психологиялық және физиологиялық әсер етуде. Бұл зерттеуде қазақ мәдениетіндегі салауатты өмір салтын ұстанатын халықтық дәстүрдің өзіндік ерекшеліктерімен нақтыланып, оның генетикалық маңызы түсіндірілді. Қазақ халқының жеті атаға дейін қыз алыспау дәстүріне сүйене отырып, қан тазалығын сақтаудың, салауатты отбасын құрудың түрлі жолдары айтылды. Отбасылық тәртіптегі ата-ананың рөлі және жастар мен ересектер арасында денсаулықтың маңыздылығы айтылды. Сонымен қатар, қазақ халқының денсаулық дәстүрлерінің қазіргі жағдайы Қазақстанның оңтүстік өңірінде тұратын түркі халықтарының көзқарастарымен салыстыра зерттеліп, жүргізілген сауалнамалар мен сұхбаттардың нәтижелері бойынша тұжырымдар жасалды. Сауалнамалық зерттеуде «Жеті ата ұрпағына дейін үйленбеу шартын қатаң сақтайсыз ба, әлде сізге маңызды емес пе?», «Жеті атаңызды білесіз бе?», «Неше жастан бастап үйлену керек деп ойлайсыз?», «Егер ата-анаңыз сіздің отбасын құру туралы шешіміңізге және таңдауыңызға қарсы болса не істейсіз?», «Жеті ата ұрпағына дейін туысқандық некеден аулақ болу ұрпақ денсаулығы үшін маңызды екенін білесіз бе? Білсеңіз қайдан естідіңіз?» сұрақтарын қою арқылы бүгінгі жастардың көзқарасына сүйене отырып, жаһандық құбылыстардың әсері мен салдары сараланды. Зерттеудің қорытынды бөлімінде отбасылық тәрбие жағдайында ұрпақтың әл-ауқатын қалыптастыратын қазақ мәдениетінің маңыздылығы көрсетілді.

Кілт сөздер: әл-ауқат, отбасы, ұлттық құндылықтар, салт-дәстүр, қан тазалығы, денсаулық, ұрпақтар.

К. Atemova¹, Ye. Zhiyenbayev²

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University

(Kazakhstan, Astana), e-mail: kalipa_atemova@mail.ru

²PhD, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

Features of Health-Related Traditions in Kazakh Culture

Abstract. Kazakh people have always seen human health as the first wealth and gave importance to healthy life above all in education. This is also true today. With the rapid development and change of today's society, competition in life has psychological and physiological effects on human health. In this study, the folk tradition of healthy life in Kazakh culture is explained with its unique features and its genetic importance is explained. Based on the Kazakh people's tradition of not marrying for seven generations, different ways of maintaining blood purity and establishing a healthy family are discussed. The role of parents in the family order and the importance of health among young people and adults are stated. In addition, the current situation of the Kazakh people's health traditions was examined in comparison with the views of the Turkic peoples living in the southern region of Kazakhstan, and determinations were made according to the results of the surveys and interviews. In the survey study, "Do you strictly comply with the condition of not marrying until seven belly buttons, or does it not matter to you?", "Do you know your seven ancestors?", "How old do you think an individual should get married?", "What if your

family objects to your decision and preference to start a family? do you?” and “Did you know that avoiding consanguineous marriages up to seven navels is important for generational health, How do you know?” By asking questions such as, the effects and consequences of global phenomena on the attitudes of today's youth were analyzed. In the conclusion part of the study, the importance of Kazakh culture, which shapes the welfare of the generation in the context of family upbringing, is presented.

Keywords: welfare, family, national values, traditions, blood purity, health, generations.

К. Атемова¹, Е. Жиенбаев²

¹доктор педагогических наук, профессор

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

(Казахстан, г. Астана), e-mail: kalipa_atemova@mail.ru

²PhD, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави

(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

Особенности оздоровительных традиций в казахской культуре

Аннотация. Казахский народ всегда считал здоровье человека первым богатством и особое внимание уделял здоровому образу жизни в воспитании. Это актуально и сегодня. В связи со стремительным развитием и изменением современного общества конкуренция в жизни оказывает психологическое и физиологическое воздействие на здоровье человека. В данном исследовании генетическая значимость казахской традиции здорового образа жизни объяснялась ее особенностями. Следуя традиции казахского народа не обмениваться дочерьми до семи поколений, обсуждались различные способы сохранения чистоты крови и построения здоровой семьи. Подчеркнута роль родителей в семейной жизни и важность здоровья среди молодежи и взрослых. Кроме того, изучено современное состояние оздоровительных традиций казахского народа в сравнении с представлениями тюркских народов, проживающих в южном регионе Казахстана, и сделаны выводы по результатам опросов и интервью. На основе проведенного исследования согласно опросу: «Вы строго соблюдаете условие безбрачия в течение семи поколений или для вас это не имеет значения?», «Знаете ли вы своих семерых предков?», «Как вы думаете, с какого возраста вам следует жениться?», «Что будете делать, если ваши родители выступят против вашего решения и выбора создать семью?», «Знаете ли вы, что воздержание от брака до семи поколений важно для здоровья будущих потомков? Откуда вы слышали, если знаете?» и исходя из видения сегодняшней молодежи, были дифференцированы влияние и последствия глобальных явлений. В заключительной части исследования была отмечена важность казахской культуры в формировании благополучия поколений в контексте семейного воспитания.

Ключевые слова: благополучие, семья, национальные ценности, традиции, чистота крови, здоровье, поколения.

Giriş

Eski zamanlardan beri Kazak halkının aile terbiyesindeki asıl görevinin sağlıklı bir nesil yetiştirmek olduğu bilinen bir gerçektir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonraki yıllarda neşredilen genç neslin yetiştirilmesiyle ilgili yayınlarda, ataların deneyimlerinden yararlanmak bir görev olarak belirlenmiş, bu çerçevede de eğitim konusu yeniden ele alınmıştır. Bu nedenle eğitimin asli görevi sağlıklı insan yetiştirmektir. Bu bağlamda 5 Şubat 1993 tarihli Egemen Kazakistan Gazetesinde yayımlanan Eğitim yasasında Kazak halkının millî psikolojisine önem verildiği görülmektedir.

Kazak halkında şöyle bir veciz ifade vardır: “Birinci zenginlik huzur ve sağlık; ikinci zenginlik ise, beyaz örtülü zevcedir.” Bu ifadede önce sağlığın önemli olduğu, sonra aile refahı ve maddi zenginliğin insani bir ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Malaysayrin’in dediği gibi [1, 184], “*Malım canımnıñ, canım arımnıñ sadaqası* (Ruhum için mal mülkümü feda ederim, şerefim için ruhumu kurban ederim)” ifadesi, toplumdaki insanların beden sağlığı ve huzuru hayatın özü olarak algıladığını ima etmektedir.

Günümüz toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda -özellikle aileyi bilinçlendirme bağlamında sağlık hizmetleri-sağlığın önemiyle ilgili çocukları erken yaşlardan itibaren bilgilendirmek için devlet düzeyinde bir politika yürütülmektedir. Aynı zamanda Kazakistan’ın büyük şehirlerinde *Aile Planlaması ve Sağlık Merkezleri* ile *Sağlıklı Yaşam Merkezleri* faaliyet göstermektedir.

Gereç ve Araştırma Yöntemi

Çağımızın küreselleşmesi ve açık bir eğitim alanının varlığı, günümüz gençliğini dünya kültürü ve iletişimi düzeyinde düşünmeye adapte etmektedir. Dolayısıyla karma evlilikler artıyor. Öncelikle gençlerin yedi göbeğe kadar evlilik yapmamak geleneğine ilişkin görüşleri dikkate alındı. Mayıs-Haziran 2022 tarihleri arasında Kazakistan’da Türkistan şehrinde yaşayan ve çalışmaya gönüllülük esasına göre toplam 63 öğrenci katıldı. Bunların %25’i erkek, %75’i kadındır. Akriba evliliği sıklığı ve buna bağlı olarak gelişen hastalıkların belirlenmesine yönelik araştırmacı tarafından oluşturulan açık uçlu 5 sorudan oluşan bir anket uygulandı. Araştırmada veriler bireylerle yüz yüze görüşme yöntemiyle elde edildi. Elde edilen bilgiler nicel araştırma yöntemiyle analiz edilmiştir.

İnceleme ve Tartışmalar

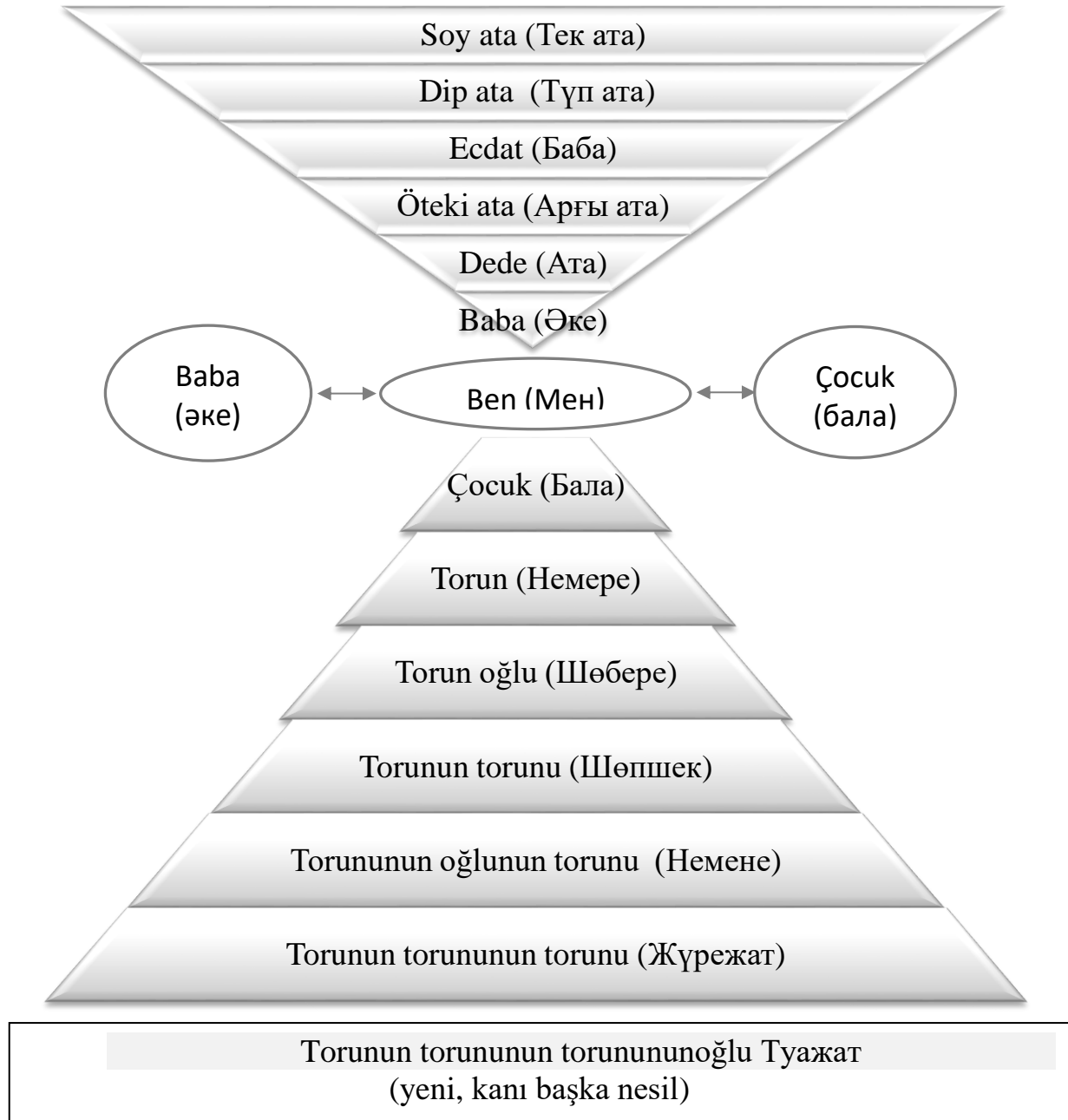
Kazak Aile Sisteminde Evlilik Kuralları

Kazak halkının yaşamında sağlıkla ilgili gelenekler özellikle korunur ve evlilikte kan bağına oldukça önem verilir. Yedi kuşağa kadar evlenmemek, gelinin sağlığına ve akrabalarının kronik hastalıklarının olmamasına, kanın saf olmasına, yavruların sağlıklı olmasına önem verilir. Kazak bilim adamı Adil Bek Kaba, “Kanın saf mı kardeşim” adlı yazısında, Kazakların dünyanın en saf insanları olmasının nedeni olarak nesillerin yedi nesle kadar kendi arasında evlilik yapmadığının sonucu olduğunu belirtir [2, ss. 1–3]. Bunun yanı sıra Kazak soy mensupları arasında ancak 500 yıl sonra evlilik gerçekleşmesine izin verildiği ve bu süre zarfında kanın ilk dönemden herhangi bir genetik özellik içermediği, sadece bazı özelliklerini bünyesinde barındırdığı anlatılır. Yedi ata kavramı, anlama göre her birinin bir adı olan akrabaların yedi kuşak geçişidir. İnsanın kendisiyle başlayan yedi nesli, yani *bala (çocuk)*, *ake (baba)*, *ata (dede)*, *arğı ata (dedenin babası)*, *baba (dedenin dedesi)*, *tüp ata (dedenin dedesinin babası)*, *tek ata (dedenin dedesinin dedesi)* olarak adlandırılmıştır. Bu kuşaklar; äke, (baba), bala (çocuk), nemere (torun), şöbere, şöpşek, nemene ve cürecat olarak adlandırılmaktadır. Bundan sonraki kuşağa “tuajat” denir. Tuajat sözcüğü, “Bu neslin kanı temizlenip, ayrı ve yabancılaşmış olarak doğar” anlamına gelmektedir. Tuajatin tüm selefleri kendi arasında kan akrabalarıdır.

Aynı kandan olanların ve yakın akrabaların çocuklarından türeyen nesillerin kusurlu olarak doğdukları bellidir. İşte, bu sebeple Kazak atalar, gelecek nesillerin sağlıklı, zihinsel ve fiziksel açıdan gelişmiş olmaları için akriba evliliğini ve onun içinde özellikle yedi kuşak atlatılmadan evlilik yapılmasını yasaklamış ve engellemiştir [3, s. 56], [4, s. 1–14], [5, s. 78–87], [6, ss. 409–436].

Bu nedenle, kan akrabalığı bulunanlar arasında evlilik yapmak kesinlikle yasaktır. Bu sistem aşağıda şöyle gösterilmiştir (Şekil 1).

Kazak toplumu sadece soyağacını bilmekle kalmamış, aynı zamanda hanedanın ileri gelenleriyle atalarının kahramanlığı ve bilgeliği hakkında da dersler almıştır. Dedesinden miras kalan özellikler anlatılmış ve gençlerin aile onurunu yüksek tutması teşvik edilmiştir. Ecdat kahramanlıkları anlatılmış, torunlarına ata geleneklerini korumaları ve nesli devam ettirmeleri sürekli hatırlatılmıştır.

Şekil 1 – Bana kadar ve benden sonraki Yedi Ata şeması

Kazak halkında akraba evliliğinin önlenmesinin sebepleri şöyle sıralanabilir:

Birincisi, genetik yönü. Kan bağıının dikkate alınması önemlidir. Modern bilim insanlarına göre birçok hastalık (kör, ruh, kalp, böbrekler, kemikler, kan damarları vb. hastalıkları) nesilden nesle genetik olarak bulaşabilmektedir [3, ss. 64–65]. Eğer aynı soydan olan birisi kendi soyundan değil, öteki soy mensubuyla evlenirse, kan hastalıkları ve kusurları azalır. Yani aileye gelen “bağışçı”, diğer soydan gelen bir gelin, kanın temizlenmesinde ve yenilenmesinde aracı olur. Kazaklar bu sistemi eski zamanlardan beri devam ettirmişler ve böylece toplumun sağlığına önem vermişlerdir.

Kazaklar kanı ortak kardeş olduklarının geçmişini 500 yıla kadar iyi bilirler. Dünyada kan bağıına bu kadar önem veren başka bir millet yoktur [2, ss. 1–3]. Yedi nesle kadar kanın saflığına önem vermek Türk kökenli tüm halkların tipik özelliği olmadığı halde Kazaklar için önemlidir. Bu

geleneğin sayesinde Kazakların arasında akrabalık ilişkileri artmaktadır. Bu noktada bir soyun yedi göbeği aştıktan sonra evlenmesinin mümkün olup olmadığını sormak mantıklıdır.

Bunun gibi durumlarda aşiretler arasındaki kan bağıнын yedi göbeği aştığını ispatlayan köy bilgeleri olmuştur. Aksakallar meclisinde bütün boy reisleri bir araya toplanmış, göbeği hesaplamışlar, hangi boylar arasında evlenme gerçekleşebileceğini kanıtlamışlar ve beyaz bir kırsağı keserek resmen izin vermişlerdir. Ancak Kazak halkının geleneğine göre, bu tür durumlar neredeyse yok denecek kadar azdır. Kazaklarda yedi göbeğe kadar kan bağı olmayan soy mensubuyla evlenme geleneğine sıkı sıkıya uyulur [7, s. 28].

İkincisi tıbbi yönüdür. Aynı göbek kordonundan veya kuzenlerinden doğan kişiler evlendiğinde çocuklarının çeşitli hastalıklarla doğma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle, zihinsel engelli ve felçli olmanın tehlikelerinden kaçınmanın tek yolunun başka bir ülkeden bir kızla evlenmek olduğunu bilirler. Başka bir deyişle, başka soyun kızıyla evlenerek evliliğin, çocuğun güçlü genetik kimliğini koruduğuna ve tıbben sağlıklarını iyileştirmenin temeli olduğuna inanılmaktadır.

Üçüncüsü ulusun bütünlüğünün sağlanmasıdır. Özellikle toprak bakımından dünyada dokuzuncu sırada yer alan (2.7 milyon kilometrekare) Kazakistan Cumhuriyeti'nin nüfusu 19 milyondur [8]. Kazak halkının bölgeye bağlı olarak üç cüze (Büyük Cüz, Orta Cüz, Küçük Cüz vb.) ayrıldığı ve birbirlerini tanıdıkları tarihten bilinmektedir. Uzak bölgelerde yaşayan insanlar, birbirlerini hiç görmemişlerse, ancak kabileler aynıysa, akraba olarak kabul edilir [9, s. 47]. Böylece kardeşlik ve birbirine sahip çıkma gerçekleşir. İki uzak bölgeyi birbirine bağlar.

Aynı zamanda, bu kardeşlik gençlerin bütünlüğünü ve saflığını sağlamıştır. Örneğin, birbirini ilk kez gören bir kız ve bir erkek, aynı boydan olduğundan dolayı birbirlerini kardeş olarak görmüşlerdir. Onu koruması ve önemsemesi için bir sebeptir. Onu ilk kez görmesine ve olumlu bir izlenim bırakmasına rağmen, samimi düşüncelerden kaçınmasına, nezaket ve özen göstermesi için bir nedendir.

Kazak ailesinde esenlik oluşumunun bir başka geleneği ve özelliği, çocuğun anne karnından yetiştirilmesidir. Bu süreç, anne karnında olduğu andan itibaren çeşitli gelenek ve görenekler temelinde sürekli olarak gerçekleştirilir. Kazak bilim adamlarının etno-pedagojik araştırmalarına göre aile eğitimi şu alanlarda yürütülmektedir: anne karnındaki bebeğin eğitimi, beşik yetiştirme, kızların yetiştirilmesi, erkek çocukların yetiştirilmesi, gelinin yetiştirilmesi, erkek yetiştirme. Bu eğitim, Kazak halkında bir bütün olarak ayrılmaz bir gelenek içinde yürütülür [10, ss. 38–40].

Şu anda, yakın ve uzak ülkelerden bilim insanları, bir çocuğun anne karnında eğitilebileceği sonucuna varmışlardır. Atalarımız eski çağlardan beri bu gelişim süreciyle ilgilenmişlerdir.

Kazak halkında anne karnındaki bebeğin eğitimi, bir kadının hamileliği ile başlar ve özenle yürütülür. Hamile gelinin “aşerdiği yemeği” temin edilip, ağır bir yük taşıtılmaz. Hamile gelinin moralinin iyi olmasının desteklenmesi çeşitli ev alışkanlıklarının performansı ile ilişkilidir. Hamile bir kadının istediği yemeği getirene bol sevap yazılır diye yanında bulunan herkes iyilik yapmaya çalışmıştır. Halk hekimliğine göre millet böyle bir bakım sayesinde çocuğun anne karnında çok iyi ve sorunsuz yetiştiğine inanır. Kazak halkı, anne karnında iyi yetiştirilen bir çocuğun daha sonra büyüüp zeki, çekici, narin ve iyi bir evlat olacağına inanmıştır [9, ss. 45–57].

Sağlıklı bir bebeğin sağlığını koruma işlevi onun dünyaya geldiği ilk günlerinden itibaren başlar. Annesi çocuğuna ninni söyleyerek çocuğun zihninde sağlıklı düşünce ve idealler oluşturmasını amaçlar.

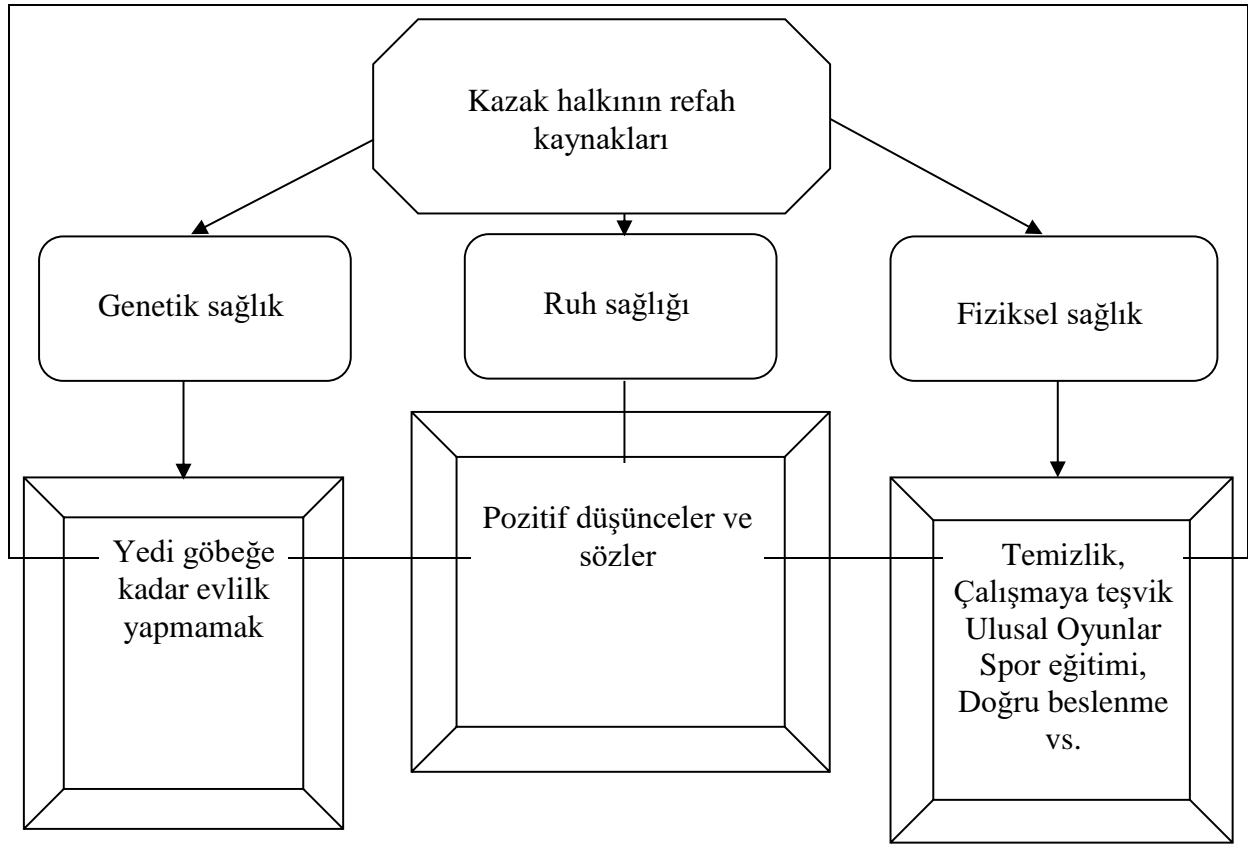
Bundan, Kazak ailelerinde sağlıklı bir yaşam tarzının bir çocuğun doğumu ve bakımı ile başladığını görüyoruz. Çocuğa bakmak ve vücudunu sağlamlaştırmak isteyen bilge halkımız onu tuzlu suyla yıkamışlar. Çocuğun vücudunu yağlayarak, gerekli sıvıyı sağlamışlar. Kazak ailesindeki tüm çocuk yetiştirme gelenekleri, sağlıklı bir zihin ve beden oluşumuna yöneliktir [10, ss. 28–33].

Etno-pedagojik materyallere göre, Kazak halkının aile huzuru geleneğinin bir başka kaynağı da düşünce ve sözdür. Bu nedenle torunları için zihinsel ve fiziksel bir esenlik oluşturmayı

amaçlamışlardır. Ruhun esenliğini belirleyen aklın esenliğinin, Kazak halkının inançlarına ve dünya görüşlerine açıkça yansıdığını görmek mümkündür. İnsanlığın düşünce esenliğinin oluşturulmasında atasözleri ve veciz ifadelerin önemi büyüktür. Kazaklar her zaman iyi konuşmayı, iyi düşünmeyi, kötü düşünce ve arzuları yasaklamayı istemişlerdir. Kötü sözlerin söylenmesini yasaklayarak “Caqsı söz carım ırıs / İyi bir söz, yarı berekettir” demişlerdir.

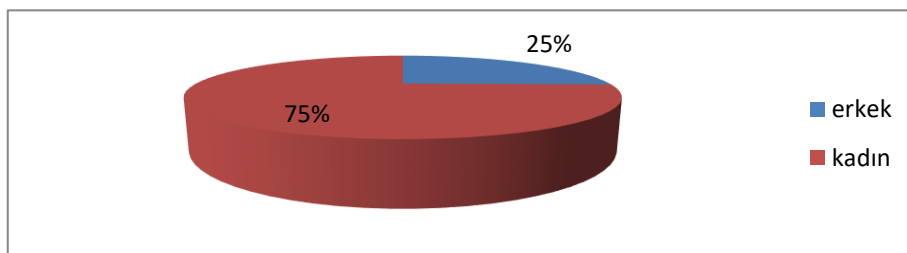
Bunun yanı sıra çocuklarını çalışmaya teşvik etmişlerdir. Çocuklar aile geleneklerinde ve ilişkilerinde gördüklerini tekrarlar. Yemeğin üzerini açık bırakmamak, bir yetişkinin yolunu kesmemek, bir yetişkinin sözünü kesmemek, yemeği israf etmemek, hayır işlerinde acele etmek gibi davranışlar sağduyunun temelidir. Gençleri bu tür etkinliklere motive etmek için konuyla ilgili hikâye ve efsaneler dinletilmiş ve düşüncelerinin gelişmesine olanak sağlanmıştır (Şekil 2).

Kazak halkının ailede refahını oluşturma gelenekleri şöyle gösterilebilir.

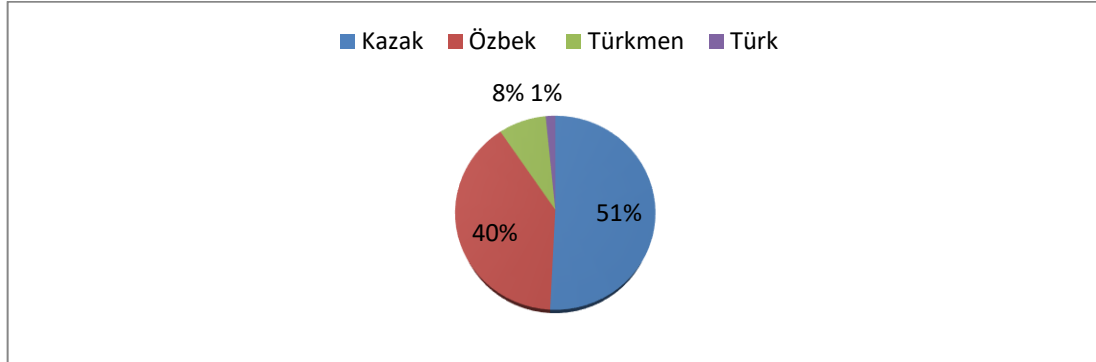
Şekil 2 – Kazak halkının refah kaynakları

Yani, yukarıdaki şekilden de görebileceğiniz gibi, Kazak halkının sağlık kaynakları, kanın saflığının korunması ile başlar, ardından ruhun saflığı ile devam eder ve beden saflığıyla tamamlanır.

Diyagram-1

Öğrenci grubunda öğrenim gören farklı milletlerden temsilciler ankete katılmıştır. Çoğunluğu Türk halklarının temsilcisi olduğu için gelenekleri, dini inançları ve görüşleri yakın olması doğaldır. Yapı yüzdesi şu şekildedir,

Kazak	32
Özbek	25
Türkmen	5
Türk	1

Diyagram-2

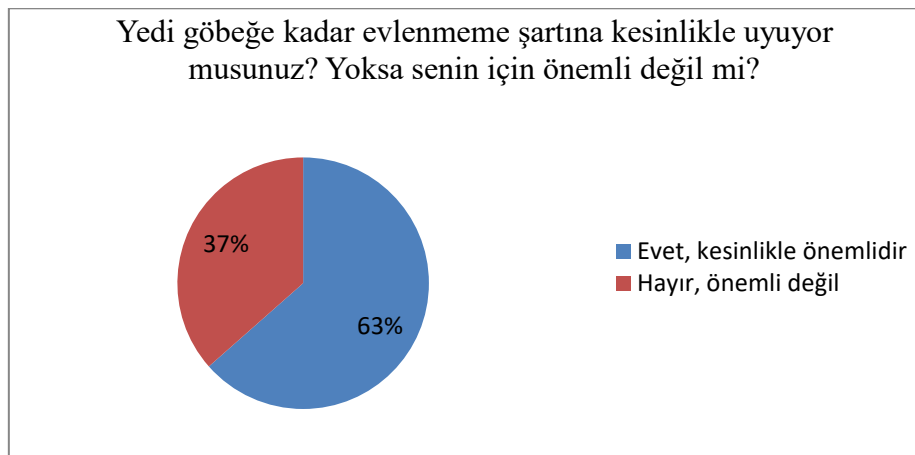
Anketlerde şu sorular yer almıştır:

1. Yedi göbeğe kadar evlenmeme şartına kesinlikle uyuyor musunuz? Yoksa senin için önemli değil mi?
2. Yedi atanızı biliyor musunuz?
3. Sizce bir birey kaç yaşında evlenmelidir?
4. Aileniz aile kurma kararınıza ve tercihinize itiraz etse ne yaparsınız?
5. Yedi göbeğe kadar akraba evliliğinden kaçınmanın nesil sağlığını için önemli olduğunu biliyor muydunuz? Nereden biliyorsunuz?

Ankete katılanlar Türk halklarına mensup gençler olmasına rağmen, bazı sorular açısından onların etnik kültüründe farklı olması doğaldır. Ancak Kazak gençleriyle arasındaki görüşleri kıyaslayarak, karşılaştırmalı bir araştırma yapabilmek için onların da görüşleri dikkate alınmıştır.

Araştırmanın neticeleri

“Yedi göbeğe kadar evlenememe şartına sıkı sıkıya bağlı mısınız? Yoksa sizin için önemli değil mi?” diye ilk soru sorulduğunda, katılımcıların %63’ü bu kurala bağlı olduklarını; %37’si ise, kendileri için önemli olmadığını belirtmiştir.

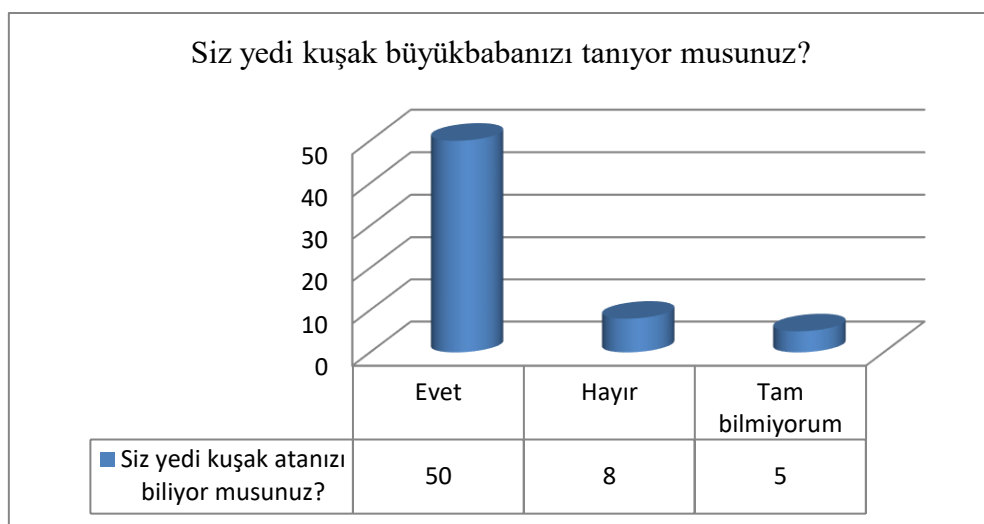
Diyagram-3

Evet, yedi göbek geçmesi önemlidir	40
Hayır, önemli değildir	23

Buradan, cevap verenlerin çoğunluğunun günümüzde de ata kaidelerine sıkı sıkıya uyulmasını desteklediğini görebiliriz. Bu bağlamda “Benim için fark etmez” cevabını veren %37 öğrencilerin %25’i Özbek, %8’i Türkmen ve %4’ü Kazak olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan Özbek ve Türkmen öğrenciler bu cevaplarının sebebi olarak milli geleneklerinde böyle bir zorunluluklarının olmadığını belirtmişlerdir.

%4 orandaki Kazakların cevabına gelirse, onlar yeni görüşte olduğunu söylüyorlar. Ancak bu ifade, Kazak milletinin genç temsilcilerinin atalarının geleneklerini ihlal ettikleri ve istediklerini yaptıkları anlamına gelmez. Çünkü Kazaklarda evlenen gençlerin anne ve babalarından izin almaları gerekmektedir. Ayrıca Kazak gençleri eski zamanlardan beri ebeveynlerinin kararına göre evlenirler. Bu nedenle genç bir adam evlendiğinde, “falanca oğlu evlendirmiş” denir. Kızı evlendiğinde de “filanca kız vermiş” demesi, anne ve babasının fikrinin gençlerin fikrinden daha önemli olduğunu göstermektedir.

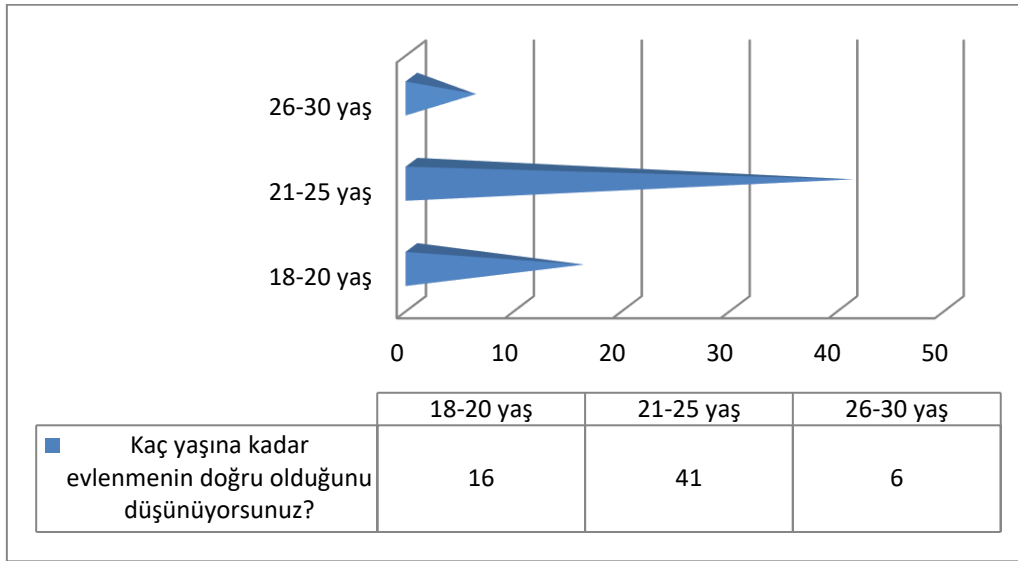
Sonra, yedi büyük babanı tanıyor musun? – Ankete katılanların %50’si yedi büyük babasını tanıdıklarını, %8’i bilmediklerini belirtmiştir. Kazak gençliğinin arasında yedi büyük babasını tanımadığını işaretleyen 2 kişi vardır.

Diyagram-4

Bu da gösteriyor ki, Kazak gençleri arasında kökenini bilmeyenler veya ezbere bilmeyenler var. Ancak bu konunun ailelerinde ebeveynleri tarafından sıkı bir şekilde gözetildiğini göz önünde bulundurmak lazımdır.

Bugün gençlerimizin evlenmek ve aile kurmak için acele etmedikleri bellidir. Ebeveynlerinin uyarısı olmasa, gençler mesleki gelişimlerini planladığından dolayı evlenmeyi erteledikleri görülmektedir. Bu bağlamda gençlerin aile kurma konusundaki görüşlerini de öğrenmek amacıyla “Sizce kaç yaşında evlenmek gerekli?” sorusu verildi. Bu soruya verilen cevaba dayanarak, çoğunluğunun evlilik için 21–25 yaş arasını en uygun yaş olarak gördüğü tespit edildi.

Diyagram-5

Türk halklarına mensup kızlar arasında bu tür çalışmaları yapıldı [10, ss. 64-68]. Ankete katılan 17-25 yaş arasındaki 190 kız çocuğunun %69'u (131 kişi) evlenme yaşının 21-25 arasında olduğunu belirtmiştir. Eski geleneğe nazaran günümüz gençliği arasında kızların erken yaşta evlendirilmesinin zamanla önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Bu bağlamda günümüzde gençlerin daha ziyade kendi ihtiyaçlarına önem verdiği söylenebilir.

Ebeveynlerin eş seçiminde büyük etkisi olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu özellikle Kazakistan'ın güney bölgelerinde günümüzde de geçerlidir. Bazen gençlerin seçimleri ve ebeveynlerin görüşlerinde farklılık olabilir. Böyle bir durum için gençlerin fikrini öğrenmek istedik. "Aileniz evlenme tercihinizi kabul etmezse ne yaparsınız?" sorusuna gençlerin çoğu, ebeveynlerinin görüşlerini dikkate aldıklarını işaretlemiştir. Bu bilgiyi aşağıdaki diyagramda görebiliriz.

Diyagram-6

Bu çizelgeden de anlaşılacağı gibi, ankete katılanların büyük çoğunluğu (%45) tercihinden vazgeçip, anne-babasını dinleyeceğini belirtmiştir. %25'i ebeveynlerini ikna etmeye çalıştıklarını ve %8'i dinlemediğini işaretlemiştir.

Bu durumda ebeveynlerin çocuklarının seçimlerini neden kabul etmedikleri şöyle açıklanabilir. Zira Kazak halkı kanın saflığını korumak için başka soydan gelen gelinin kimliğine kesinlikle dikkat etmektedir. Gençler de bunun farkındadır ve ebeveynlerinin görüşlerini anlayışla karşılar.

Şimdi görüşümüzün doğruluk payını göstermek için aşağıdaki sorunun cevabına bakalım. Yedi kuşağa kadar evlilik yapmamak yasağı neslin sağlığı için önemli olduğunu biliyor muydunuz? Nereden biliyorsunuz? sorusuna ankete katılanların %98'i bildiklerini ve bunun hakkında ailesinden duyduklarını göstermiştir.

Ankete katılanların %2'si ise, farklı etnik kimlik temsilcileridir. Onlar bu yasağın Kazak halkının bir geleneği olduğunu bildiklerini, ancak anlamını bilmediklerini işaretlemiştir.

Diyagram-7

Yukarıdaki araştırmaların sonuçları, Kazak halkının refah oluşumundaki geleneklerinin hala korunduğunu ve günlük yaşamda dikkate alındığını göstermektedir. Bu gelenek her Kazak ailesinde genç nesil tarafından bilinir. Bu konuda Rus bilim adamı P. Semenov-Tiyan-Shansky: “Kazaklara doğruyu göstermeye gerek yoktur. Zaten onların gelenek ve görenekleri bilgiyle doludur” demiştir [9, 18]. Aslında Kazak aile terbiyesi bağlamında çocuklara milli değerleri korumanın önemi ve yedi kuşağa kadar evlenmeme yasağıyla ilgili geleneği öğretilerek neslin sağlığı ön plana alınır.

Ayrıca Kazak halkının “Ruhum şerefimin kurbanı” sloganı altında, çocuğun yetiştirilmesi ve öngörüsü hayatının özüdür. Önemli olan hayatta olmak değil, hayırlı işler yapmaya layık olmaktır. Bunu yapmak için, zihinsel sağlıkla başlayan ruh ve fiziksel refah geleneklerinin sürdürülmesi önemlidir.

Sonuç

Makalemizi sonlandırırken, aile terbiyesi bağlamında neslin refahını şekillendiren Kazak halkının geleneklerinin devam ettiğini vurgulamak istiyoruz. Bu bağlamda refahın ana kaynağı olan yedi kuşağa kadar evlenme yasağına uyararak, kanın saflığını koruma geleneğine kesinlikle uyulmaktadır. Çocukların zihinsel refahını oluşturmak için dürüst faaliyetler yapmaya teşvik etmenin yanı sıra, hikâye, efsane ve iyi düşünceler uyandıran masalları söyleyerek yetiştirilmesine önem verilmektedir. Çocuğa sağlığı geliştirmek için manevi tatmin duygusu yaratan eylemlerin ve ulusal değerlerin tanıtılmasının yeri ayrıdır. Emek ve sanatta ustalık, spor oyunlarına ve yardım etkinliklerine katılım, fiziksel refahın oluşması da vazgeçilmez bir katkıdır. Sağlıklı bir diyet ve menü hazırlanmasında iyi düşünce ve niyetlerin yönlendirilmesi sağlık açısından etkilidir. Temiz hava solumak, geniş bir alanda yalnız kalarak sulu ortamda rahatlamak da sağlık açısından gereklidir. Bu tür öneriler Kazak geleneğinde eski zamanlardan beri mevcuttur.

KAYNAKLAR

1. Қазақ мақал-мәтелдері / құраст. Ж. Малайсарин. – Алматы: Ана тілі, 2004. – 185 б.
2. Әділ Бек Қаба. Қаның таза ма, бауырым // Жас Алаш. – 2002, 16 сәуір. – Б. 1–3.

3. Atemova K.T., Issabekova G.B., Kabikeeva K.K., Dağıstan S., Catakli A. Gender tendencies of modern marriage and Turkish ethno-pedagogy // Source of Support: Nil, Conflict of Interest: None declared. – 2019. – №9 (1). – S. 64–68.
4. Ayan D.D., Beder Şen R., Yurtkuran S., Ünal G. Akraba Evliliğinin Kültür Birikiminde ve Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri: Dil, Din ve Tıp // Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. – 2002-Haziran. – №5. – S. 1–14.
5. Bolsoy Nursen, Sevil Ümran. Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi // Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. – 2010. – №9 (3). – S. 78–87.
6. Korkut Ramazan. Fıkıh Açısından Yakın Akraba Evliliğine Dair Klasik ve Çağdaş Görüşler // Cumhuriyet İlahiyat Dergisi. – 2021. – №25. – S. 409–436.
7. Кенжеахметұлы С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. – Алматы: Алматыкітап, 2010. – 310 б.
8. Капаш Г. Халық саны туралы жаңа деректер жарияланды //Егемен Қазақстан. 18 қазан 2021. [Elektronik kaynak]. URL: <https://egemen.kz/article/293238-khalyq-sany-turaly-dganha-dereker-dgariyalandy>. [Erişim tarihi: 23.02.2022]
9. Kozgambayeva G., Yegizbaeva M., Urazbayeva A. Kazak Kültüründe “Yedi Ata” Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği // Millî Folklor. – 2021. – №129. – S. 45–57.
10. Атемова Қ. Түркі халықтарының қыз балаларды болашақ отбасылық өмірге даярлау дәстүрлері: монография. – Шымкент: Әлем, 2018. – 172 б.

REFERENCES

1. Qazaq maqal-matelderi [Kazakh proverbs] / qurast. J. Malaisarin. – Almaty: Ana tili, 2004. – 185 b. [in Kazakh]
2. Adil Bek Qaba. Qanyn taza ma, bauyrym [Is your blood pure, brother?] // Jas Alash. – 2002, 16 sauir. – B. 1–3. [in Kazakh]
3. Atemova K.T., Issabekova G.B., Kabikeeva K.K., Dağıstan S., Catakli A. Gender tendencies of modern marriage and Turkish ethno-pedagogy // Source of Support: Nil, Conflict of Interest: None declared. – 2019. – №9 (1). – S. 64–68.
4. Ayan D.D., Beder Şen R., Yurtkuran S., Ünal G. Akraba Evliliğinin Kültür Birikiminde ve Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri: Dil, Din ve Tıp [Some Views of Consanguineous Marriage in Culture and Community Life: Language, Religion and Medicine] // Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. – 2002-Haziran. – №5. – S. 1–14. [in Turkish]
5. Bolsoy Nursen, Sevil Ümran. Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi [Health-Disease and Culture Interaction] // Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. – 2010. – №9 (3). – S. 78–87. [in Turkish]
6. Korkut Ramazan. Fıkıh Açısından Yakın Akraba Evliliğine Dair Klasik ve Çağdaş Görüşler [Classical and Contemporary Views on Consanguineous Marriage in Terms of Fiqh] // Cumhuriyet İlahiyat Dergisi. – 2021. – №25. – S. 409–436. [in Turkish]
7. Kenjeahmetuly S. Qazaq halqynyn salt-dasturleri [Kazakh traditions]. – Almaty: Almatykitap, 2010. – 310 b. [in Kazakh]
8. Kapash G. Halyq sany turaly jana derekter jariiialandy [New population data have been published] // Egemen Qazaqstan. 18 qazan 2021. [Elektronik kaynak]. URL: <https://egemen.kz/article/293238-khalyq-sany-turaly-dganha-dereker-dgariyalandy>. [Erişim tarihi: 23.02.2022] [in Kazakh]
9. Kozgambayeva G., Yegizbaeva M., Urazbayeva A. Kazak Kültüründe “Yedi Ata” Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği [The Concept of “Seven Ancestors” in Kazakh Culture and the Tradition of Prohibition of Marriage for Upto Seven Generations] // Millî Folklor. – 2021. – №129. – S. 45–57. [in Turkish]
10. Atemova Q. Turki halyqtarynyn qyz balalardy bolashaq otbasylyq omirge daiarlaw dasturleri: monografiia [Traditions of the Turkic people stoprep are girls for future family life: monograph]. – Shymkent: Alem, 2018. – 172 b. [in Kazakh]